

**SUN'IY INTELLEKT VA IJTIMOIIY TAFAKKUR: BILIM ISHLAB
CHIQRISH, QAROR QABUL QILISH VA AXBOROTGA
MUNOSABATNING TRANSFORMATSIYASI**

Raximova M.N.

Navoiy davlat universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining zamonaviy ijtimoiy tafakkurga ta'siri, xususan, bilim ishlab chiqarish, qaror qabul qilish jarayonlari hamda axborotga munosabatning transformatsiyasi falsafiy va sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Tadqiqotda sun'iy intellektning inson tafakkuri va ijtimoiy munosabatlar tizimida yangi epistemologik va kommunikativ muhitni shakllantirayotgani asoslab beriladi. Shuningdek, raqamli jamiyat sharoitida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish va insonning intellektual avtonomiyasini saqlab qolishning dolzarb masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ijtimoiy tafakkur, raqamli jamiyat, bilim ishlab chiqarish, qaror qabul qilish, axborot, algoritmik tafakkur, transformatsiya.

Kirish

XXI asrning uchinchi o'n yilligi insoniyat taraqqiyotida sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Sun'iy intellekt endilikda faqat texnologik vosita emas, balki jamiyatning bilim yaratish, axborotni qabul qilish va qarorlar ishlab chiqish mexanizmlarini tubdan o'zgartirayotgan ijtimoiy fenomen sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayon ijtimoiy tafakkurning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatib, insonning voqelikni idrok etish, tahlil qilish va baholash usullarini qayta belgilamoqda. Raqamli transformatsiya sharoitida ijtimoiy tafakkur tobora algoritmlashgan axborot muhiti bilan o'zaro ta'sirga kirishmoqda. Natijada, insonning bilim olish manbalari, qaror qabul qilish usullari va ijtimoiy voqelikka munosabati yangi mazmun kasb etmoqda.

Sun'iy intellekt va bilim ishlab chiqarishning transformatsiyasi. An'anaviy jamiyatda bilim ishlab chiqarish uzoq muddatli ilmiy izlanishlar, empirik kuzatishlar va insonning intellektual faoliyati natijasi sifatida shakllangan. Sun'iy intellektning rivojlanishi esa bilim yaratish jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Bugungi kunda generativ sun'iy intellekt tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida qayta ishlash, tahlil qilish va yangi mazmundagi matnlar, g'oyalar hamda tavsiyalarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega. Bu holat bilimning epistemologik tabiatini o'zgartirmoqda. Chunki endilikda bilimning yaratilishi faqat insonning individual intellektual faoliyatiga bog'liq bo'lmay, inson va algoritmlar o'rtasidagi hamkorlik mahsuliga aylanmoqda. Mazkur jarayon «gibrid intellekt» fenomenini shakllantirib,

bilim ishlab chiqarishning yangi modelini vujudga keltirmoqda. Biroq bilim ishlab chiqarishning algoritmlashuvi muayyan xavflarni ham keltirib chiqaradi. Xususan, sun'iy intellekt tomonidan ishlab chiqilgan ma'lumotlarning haqqoniyligi, ularning ilmiy asoslanganligi va xolisligi masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki sun'iy intellekt yangi bilimni yaratishdan ko'ra mavjud ma'lumotlar bazasini qayta kombinatsiyalash orqali natija ishlab chiqadi. Natijada insonning mustaqil tahliliy fikrlash ko'nikmalari zaiflashishi ehtimoli yuzaga keladi. Shu sababli raqamli jamiyat sharoitida bilim ishlab chiqarishning samaradorligi sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish bilan birga, insonning tanqidiy va refleksiv tafakkurini rivojlantirishga ham bog'liq bo'lib qolmoqda.

Qaror qabul qilish jarayonining algoritmlashuvi. Ijtimoiy tafakkurning eng muhim funksiyalaridan biri qaror qabul qilish qobiliyatidir. Sun'iy intellektning rivojlanishi mazkur jarayonni sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Bugungi kunda tibbiyot, ta'lim, bank-moliya, davlat boshqaruvi va biznes tizimlarida sun'iy intellekt tavsiyalari asosida qarorlar qabul qilinmoqda. Bir tomondan, algoritmik tahlil katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash, inson e'tiboridan chetda qolishi mumkin bo'lgan bog'liqliklarni aniqlash va prognozlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bu esa qaror qabul qilishning tezligi va samaradorligini oshiradi. Boshqa tomondan, qaror qabul qilishning algoritmlashuvi insonning ijtimoiy mas'uliyati va intellektual mustaqilligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Inson ko'pincha sun'iy intellekt tomonidan taqdim etilgan natijalarni mutlaq haqiqat sifatida qabul qilishga moyillik bildiradi. Mazkur holat ilmiy adabiyotlarda «algoritmik avtoritet» deb ataladi. Algoritmik avtoritetning kuchayishi ijtimoiy tafakkurda passiv qabul qilish tendensiyasini shakllantirishi mumkin. Natijada inson muammolarni mustaqil tahlil qilish, muqobil variantlarni ishlab chiqish va tanqidiy baholash ko'nikmalaridan asta-sekin uzoqlasha boshlaydi. Bu esa qaror qabul qilish jarayonida texnologik determinizmning kuchayishiga olib keladi. Demak, sun'iy intellekt qaror qabul qilishning muhim yordamchi vositasi bo'lishi mumkin, biroq u insonning mas'uliyatli va tanqidiy tafakkurini almashtirmasligi kerak.

Axborotga munosabatning transformatsiyasi. Sun'iy intellektning rivojlanishi axborot iste'moli va unga munosabatning ham tubdan o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Raqamli platformalar va algoritmik tavsiya tizimlari insonlarga individual qiziqishlari va xulq-atvoriga moslashtirilgan axborot oqimini taqdim etadi. Mazkur jarayon bir tomondan axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Boshqa tomondan esa «filtr pufagi» va «aks-sado kamerasi» fenomenlarini yuzaga keltiradi. Inson asosan o'z qarashlarini tasdiqlovchi ma'lumotlar bilan o'ralib qoladi va muqobil nuqtai nazarlardan uzoqlashadi. Natijada ijtimoiy tafakkurning pluralistik tabiati zaiflashishi mumkin. Sun'iy intellekt yordamida yaratilayotgan matnlar, tasvirlar va videolarning ko'payishi axborotning ishonchliligini aniqlash masalasini yanada

murakkablashtirmoqda. Endilikda insonning asosiy vazifasi axborotni izlash emas, balki uning manbasi, haqqoniyligi va maqsadini tanqidiy tahlil qilishdan iborat bo‘lib bormoqda. Shunday qilib, raqamli jamiyatda ijtimoiy tafakkurning yangi modeli shakllanmoqda. Mazkur modelda axborot bilan ishlash kompetensiyasi, media savodxonlik va tanqidiy fikrlash insonning asosiy intellektual resurslariga aylanmoqda.

Xulosa

Sun’iy intellekt zamonaviy ijtimoiy tafakkurning transformatsiyasini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. U bilim ishlab chiqarishning yangi shakllarini vujudga keltirib, qaror qabul qilish jarayonlarini algoritmlashtirmoqda hamda axborotga munosabatning yangi modellarini shakllantirmoqda. Biroq mazkur transformatsiya inson tafakkurining ahamiyatini kamaytirmaydi. Aksincha, raqamli jamiyat sharoitida tanqidiy fikrlash, refleksiv yondashuv, media savodxonlik va intellektual mas’uliyatning ahamiyati yanada ortadi. Shuning uchun sun’iy intellektni ijtimoiy taraqqiyotning samarali vositasiga aylantirish inson va texnologiya o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash, algoritmik qarorlarga nisbatan tanqidiy munosabatni rivojlantirish hamda ijtimoiy tafakkurning insonparvarlik tamoyillarini saqlab qolishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
2. Harari Y.N. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. – London: Harvill Secker, 2016.
3. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. – Oxford University Press, 2023.
4. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
5. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – New York: Pearson, 2021.
6. Toffler A. The Third Wave. – New York: Bantam Books, 1980.